

Position paper

Rondetafelgesprek Staatscommissie demografische ontwikkelingen 2050, thema ruimte.

juni 2024

Migratie, vergrijzing en meer diverse bevolkingssamenstelling vragen veel van de beperkte ruimte in Nederland. De staatscommissie demografische ontwikkelingen adviseert om in te zetten op de scenario van gematigde groei. Dit lijkt een verstandige keuze, mits er voldoende aandacht en ruimte is voor regionale en lokale perspectieven en behoeftes.

Gemeenten zien dat veel oplossingen juist op het lokale niveau te vinden zijn en denken dan ook graag mee over de koers en de keuzes vanuit hun perspectief, dichtbij de ruimtelijke opgave waar het om gaat.

Wat betekenen demografische ontwikkelingen voor de ruimte

Volgens de staatscommissie concurreren vele belangen voor dezelfde ruimte in Nederland. Dit vraagt om meer gerichte keuzes en meer daadkracht bij het maken van de keuzes. Tegelijkertijd zijn er grote regionale verschillen: sommige steden kampen onder woningnood terwijl de bevolking op het platteland krimpt. De staatscommissie waarschuwt voor maatschappelijke weerstand die transitie in het ruimtelijke domein kunnen veroorzaken omdat deze tot ingrijpende veranderingen leiden.

Gemeenten erkennen en herkennen het belang van

(structurende) keuzes voor ruimte. Een deel van de keuzes hoort thuis op het landelijk niveau maar een deel ook weer niet. Afgelopen decennia hebben laten zien dat een sterke landelijke sturing OF alleen decentrale keuzes niet de oplossing zijn. Wat wij nodig hebben is een nieuw evenwicht tussen landelijke sturing en regionale invulling. Veel ruimtelijke opgaven spelen zich juist af op de regionale schaal. Duidelijke landelijke kaders zijn inderdaad nodig maar ook voldoende lokale ruimte. Invulling kan verschillend zijn op verschillende plekken en in verschillende regio's. Wij juichen initiatieven zoals het Deltaplan Ruimtelijke adaptatie (DPRA) toe waarin lokale, regionale en nationale partners samen kijken welke plannen op welke schaal het beste kunnen plaatsvinden.

Gemeenten zien regelmatig dat draagvlak voor transitie in ruimte onder druk staat. Er is veel meer inzet op bewustwording nodig (met een eenduidige boodschap vanuit het Rijk), om te zorgen voor draagvlak bij inwoners en ondernemers. Daarbij is het belangrijk dat het eerlijke verhaal verteld wordt én perspectief geboden wordt. Keuzes kunnen pijnlijk zijn, maar géén keuzes maken zal ertoe leiden dat iedereen uiteindelijk de prijs betaalt als gevolg van

bijvoorbeeld toenemende waterschaarste. Het vergroten van draagvlak vereist dat het Rijk betrokken is bij het soms ingewikkelde maatschappelijke en bestuurlijke gesprek dat lokaal/in regio's gevoerd wordt.

Hoe komen we er

De staatscommissie zet een handelingsperspectief neer voor hoe de relatie tussen ruimte en demografische ontwikkelingen uit te werken. Hierin staan drie vragen centraal: a) ruimtelijke spreiding; b) hoe te bouwen; c) duurzame toekomst in de context van klimaatverandering.

Ruimtelijke spreiding

Het scenario van gematigde groei geldt voor héél Nederland. Evenwichtige verdeling van passende en betaalbare woningen en daarbij behorende voorzieningen over het land is een noodzaak. Daarbij moet ruimte zijn voor regionale verschillen en lokale keuzes. Het is van belang om aandacht te hebben voor de verschillen in lokale behoefte. De staatscommissie beveelt een ander economisch model aan waarbij kennismigranten voorkeur krijgen en arbeidsmigranten voor uitvoerend werk meer beperkte instroom kennen. Op nationaal niveau klinkt dit logisch maar niet elke regio heeft kennismigranten nodig terwijl er wel economische en ruimtelijke opgaves zijn die niet komend decennium met alleen Nederlandse uitvoerende arbeidskrachten en robotisering van de grond komen.

Hoe te bouwen

De staatscommissie pleit voor een andere bouwcultuur gericht op de veranderende bevolkingssamenstelling (piek van vergrijzing, meer eenpersoonshuishoudens, migranten). De door de staatscommissie geopperde oplossingen zoals gemeenschappelijke woonvormen en flexibiliteit liggen voor de hand. Toch willen wij ook benadrukken dat er niet één oplossing is voor het gebrek aan passende woningen. We moeten alles doen dat kan bijdragen aan een oplossing. Extra woningen bouwen én de bestaande voorraad beter benutten. En dat op veel plekken in het land: stad en platteland. Dus grootschalige bouwlocaties, straatje erbij in de dorpen (kleinschalig), etage erop waar dat kan (optoppen), splitsen van woningen, doorstroming bevorderen en bouwen van flexwoningen. Ook transformatie van onbenutte kantoren, winkels en maatschappelijk vastgoed kan extra woningen genereren.

Duurzame toekomst in de context van klimaatverandering

Klimaatverandering is inderdaad een belangrijk vraagstuk in relatie tot ruimte. De staatscommissie stelt dat

demografische ontwikkelingen de ruimte in Nederland onder druk zetten. Daarbovenop komt klimaatverandering die ook de ruimte onder druk zet door te veel of te weinig water en afwijkende temperaturen. Wij zien nu al dat knelpunten zoals waterschaarste een steeds meer structureel karakter krijgen en zowel beschikbare ruimte als infrastructuur in verdringing brengen. Het is de vraag wat snellere klimaatverandering betekent voor de scenario van gematigde groei, als bijvoorbeeld delen van Nederland onbewoonbaar worden en de ruimte nog schaarser wordt.

De staatscommissie ziet naast deze drie opgaven een belangrijke rol voor gezamenlijke en domeinoverstijgende aanpak van opgaven.

Kansen verzilveren door gezamenlijk oppakken

Wij zijn het eens met de stellingname van de staatscommissie dat de kansen van de ruimtelijke opgave alleen verzilverd worden in samenwerking tussen rijk, regio, gemeenten en andere maatschappelijke partners. Voor gemeenten staat gelijkwaardige en duurzame samenwerking met het rijk voorop als het gaat om de grote opgaven. Gemeenten staan dicht bij de inwoners en bij lokale ondernemers, voor wie de transitie in het kader van Water en Bodem (en Ruimte) een grote verandering kan betekenen. Wij denken graag mee en worden graag tijdig betrokken. In de praktijk zien wij nu dat die ambitie binnen het rijk ook wordt ervaren maar niet altijd in de praktijk wordt vertaald. Hier komt nog bij kijken dat in tijden van krapte op de arbeidsmarkt wij regelmatig zien dat rijk, provincies, regio's, gemeenten en commerciële partijen elkaar concurreren als het gaat om het binnenhalen van werknemers omdat alle partijen dezelfde expertise nodig hebben. Samenwerking en samenhang zorgt voor een win-win situatie waarbij capaciteit en opgaven slim met elkaar gecombineerd kunnen worden.

Integraal / domeinoverstijgend handelen in het ruimtelijke domein

De staatscommissie adviseert domeinoverstijgend handelen als een prioriteit in het ruimtelijk domein. Vanuit gemeenten zien wij steeds meer doelen en ambities bijkomen die betrekking hebben op ruimte in Nederland. Voor gemeenten is het van belang dat keuzes in samenhang worden genomen tussen de verschillende opgaven, zoals water en bodem, wonen, circulaire economie, klimaatadaptatie, natuur en landbouw. Sectoraal ingestoken plannen en oplossingen met strakke regels leiden ertoe dat Nederland vastloopt terwijl meer samenhang tussen de opgaven en het zoeken naar win-win mogelijkheden ons echt verder kan helpen.

Het is uitdagend die samenhang nationaal vorm te geven. Vanuit gemeentelijk en lokaal perspectief is het logisch om de regio hier als basis te nemen. Kijk naar de opgaven in een gebied of regio en welke samenhang daar nodig is, en geef de ruimte aan regio's om tot logische samenhang te komen die verschillend is per regio en per opgave. Dat is bij een verstedelijkingslocatie een andere mix dan bijvoorbeeld in een veenweidegebied of een stroomgebied van een beekdal. Alles met alles verbinden in naam van integraliteit maakt opgaven onoverzichtelijk.

Ter afsluiting

De opdracht van de staatscommissie is gericht op wat er nodig is om landelijke doelstellingen te bereiken. Vanuit een gemeentelijk perspectief vullen wij de

staatscommissie aan met de constatering dat de kracht van alle regio's nodig is om deze doelstellingen te bereiken. Om de kracht van lokaal, regionaal en nationaal te benutten, is het ook nodig om te investeren in kennisstructuren en netwerken die deze niveaus met elkaar verbinden. Aan de ene kant bereikt veel van de kennis aanwezig op nationaal niveau niet de lokale beleidspraktijk, als het gaat om ruimtelijke opgaven. Aan de andere kant, hoe versnipperd en kwetsbaar dan ook, de lokale en regionale kennis sijpelt ook niet door naar het nationale niveau. De kennisstructuren en -netwerken zijn er wel maar worden nu nog incidenteel bemenst en gefinancierd terwijl deze juist als doel hebben om kennis functioneel te maken voor de ruimtelijke opgaven.